

Multimediale pedagogiek op een urbane school

Ben Lagerwey

De jeugd in Nederland ligt onder vuur. In een niet aflatende stroom van artikelen en commentaren wordt een beeld opgeroepen van grote groepen jongeren, die ongeïnteresseerd en belust op rozigheid de straat en de stad onveilig maken. Zo staat de Diamantbuurt symbool voor de sociale onrust rondom Marokkaanse en Antilliaanse jongeren. Het VMBO heeft een negatieve naam en wordt afgeschilderd als de vergaarbak van het Nederlandse onderwijs. De positie van allochtone jongeren op de arbeidsmarkt is slecht, ja schokkend volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (*Volkskrant*, Bussemaker, 2006). De werkloosheid is in vier jaar meer dan verdubbeld. In de steden zit 40 procent van de allochtone jongeren zonder werk. De berichten spreken verder van criminaliteit, 'teenmoeders', kindermishandeling en gebrek aan normen en waarden. Wat gaat er mis met de Nederlandse jeugd?

Luid wordt geroepen om een ministerie voor jeugdbeleid, maar is dat het antwoord? En moeten we, voordat we zomaar in het wilde weg antwoorden formuleren, niet eerst onderzoeken welke oorzaken aan te wijzen zijn?

Luid wordt geroepen om een ministerie voor jeugdbeleid, maar is dat het antwoord? En moeten we, voordat we zomaar in het wilde weg antwoorden formuleren, niet eerst onderzoeken welke oorzaken aan te wijzen zijn?

Allereerst moeten we vaststellen dat de beeldvorming rondom jongeren zich laat plaatsen binnen een breder kader van krimpende economie, verminderde kansen en toegenomen armoede. In december 2005 waren bijna een miljoen mensen onvrijwillig zonder werk (CBS). Het huidige kabinet kleedt bovendien het sociale stelsel systematisch verder uit. Wat overblijft is een wereld van zero-tolerance, van marktwerking en een terugtrekkende politiek, waarin jonge burgers worden aangesproken én afgerekend op hun eigen verantwoordelijkheid. Zoek het zelf maar uit. In deze beeldvorming spelen de media zelf een belangrijke rol. Crisis van de jeugd? In ieder geval wordt de jeugd in de media geprojecteerd als een sociaal probleem, dat alleen wordt overschaduwd door cultuurgebonden issues als integratie en vrijheid van meningsuiting. Dat geldt bijvoorbeeld voor de dagelijkse vloed van reacties, reportages, kritieken en bijdragen die via kranten en televisie over ons uitgekierd worden. In het *Volkskrant* archief zijn tientallen artikelen te vinden die elk op hun beurt getuigen van de zorg van een maatschappij voor het jeugdprobleem. Ook films en tv-series schotelen een beeld voor van een jeugd, die zich op z'n best laat kenschetsen als ongeïnteresseerd en apolitiek. In ons gezin werd jarenlang *'Friends'* gekeken. De hoofdpersonen in deze serie figureren als een stel oppervlakkige, navelstarende mafkezen zonder werk of vaste baan. Het zijn verwenste consumenten met een grenzeloos gebrek aan ambitie of engagement met de omringende wereld. Zij leven in wereld waarin economische en politieke factoren geen enkele rol spelen. Het is een wereld zonder verleden en zonder toekomst, die zich afspeelt onder een glazen stolp.

Op dezelfde manier - maar vanuit een totaal andere invalshoek - valt dat te melden over een film als *'Last days'* (2005), waarin de laatste dagen (of eigenlijk: uren) van Kurt Cobain worden verfilmd. Cobain is een symbool voor een tijdperk en een generatie. De film is niet de zoveelste hagiografie van een ontspoord popsterrenleven, maar vindt feitelijk plaats in eenzelfde isolement als *'Friends'*. De locatie is nu een smerige en vervuilde villa, waar Cobain rondhangt zonder contact te maken met schijnbare vrienden. Elke ontmoeting wordt zoveel mogelijk uit de weg gegaan. De summiere dialoog wordt gemompeld en is onverstaanbaar. De hoofdpersoon - onzichtbaar achter z'n lang blonde haar - is de metafoor van totale ontlustering. Het beeld is die van ondergang, van nihilisme en destructie. Cobain zwerft eenzaam en hulpeloos in een vrouwenjurk door het huis. De leegte waarin hij ronddooit, concretiseert het isolement waarin hij terecht is gekomen. Zijn zelfgekozen dood is bijna terloops. Zonder zich te bekommeren om psychologische verklaringen is de film een verbeelding van de wanhoop die jongeren voelen in deze maatschappij. Er is angst voor

werkloosheid en weinig hoop op een toekomst die ruimte biedt aan hun behoeften. Welke kansen hebben jongeren op de arbeidsmarkt?

De bovengeschetste beschrijvingen zijn een stereotype. De impact van deze globale schetsen is echter evident. En de vraag is hoe we met de uitkomsten van een dergelijke verbeelding omgegaan moet worden. Mogelijk terecht merkt Giroux (1997, p. 85) op dat het pessimisme van de jeugd niet zozeer het falen van de jonge generatie markeert als wel een onwillende volwassenen samenleving om de problemen van armoede en jeugdwerkloosheid adequaat aan te pakken. De crisis van de jeugd is in zijn ogen de crisis van maatschappij en democratie. Daarbij wijst Giroux op de negatieve invloed van multimedia, die de jeugd ook liever aanspreekt als consument dan als kritisch sociaal burger. De media - in de ruimste zin van het woord - dragen vooral bij aan het beeld van een gewelddadige en eigenzinnige jeugd, die vooral in het hier en nu hun eigen belang nastreeft. Jongeren worden geportretteerd als een groep zonder historie (geen aandacht voor de oorzaken van dit gedrag) en zonder toekomst. Giroux vindt dat uiterst zorgwekkend als het doel is om jongeren op te voeden tot democratische, verantwoordelijke leden van deze maatschappij.

En zo vraagt hij zich af: wie zijn de eerste verantwoordelijken om deze neergaande spiraal te doorbreken en een weg te wijzen naar een positieve toekomst, waarin jongeren ten volle actief deelnemen aan een levensvatbare democratie? Giroux neemt hier een ongemakkelijke stilte waar aan progressieve zijde. Hij verbaast zich erover dat de erflaters van de zestiger jaren, die in hun tijd op de barricaden stonden voor vrijheid en gelijkheid (Dobson, 2002), zich vooral op de vlakte houden in deze discussie.

De belangrijkste aanwijzing voor een kansrijk antwoord in deze situatie ligt in het onderwijs en de pedagogiek, aldus Giroux. Daarin staat hij niet alleen. Hoewel Dewey (1916) in een andere tijd leefde, waren veel van zijn zorgen net zo relevant als vandaag. Om de democratie te bewaren, zo stelt hij, moeten jongeren leren te participeren in hun gemeenschap. Daarbij vond hij dat onderwijs aan moet sluiten bij het sociale leven van de jongeren. De nadruk behoort niet meteen liggen op de klassieke curricula als lezen, schrijven en aardrijkskunde, maar op de verbinding met de sociale activiteiten van kinderen. In de tijd van Dewey waren dat vaardigheden als koken, naaien en handvaardigheid. Vertaald naar onze 21ste eeuw zal de nadruk moeten liggen op de aansluiting met de massamediale elektronische cultuur waarin de jeugd opgroeit. Dewey wordt bijgevalen door Steinberg en Kincheloe (2004). Zij breken een lans om de standaard curricula te verlaten en rekening te houden met de unieke situatie en behoeftes van jongeren, in het bijzonder van de urbane studenten (p. 20). Wat jongeren moeten leren is niet alleen kennis van de media, maar ook de vaardigheden om hun participatie en controle te bevorderen binnen de culturele, economische en sociale werelden die hun dagelijks leven beïnvloeden. Het belang hiervan is cruciaal, omdat '*... culture is the medium through which children fashion their individual and collective identities and learn how to narrate themselves in relation to others.*' (Giroux, 1997, p. 59).

Het bovenstaande behoort voor een belangrijk deel tot het gedachtegoed van het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek'. In de inleiding van zijn boek 'Levend leren' geeft lector Hans Jansen aan dat het de opdracht van het lectoraat is om een aanzet te geven tot het opleiden van studenten tot zelfverantwoordelijke en zelfinzichtelijke individuen. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij 'de nieuwe student', bij zijn intuïtie, zijn kern, zijn belevenswereld, zijn denken en voelen (p. 17). Concreet wil het lectoraat een kwalitatieve en stimulerende bijdrage leveren aan de verbetering en vernieuwing van het onderwijs en van betekenis zijn voor de leraren die daarin werkzaam zijn. Toegepast wetenschappelijk onderzoek en een actieve rol in het proces van kennisontwikkeling en -circulatie (met name voor het onderwijs in de regio) vormen daarnaast de belangrijkste kernaspecten (p. 26). Op het snijvlak van deze leeropdracht levert het lectoraat een bijdrage aan de ontwikkeling van een betere en meer aantrekkelijke digitale leeromgeving op een groot ROC in de regio Utrecht.

Op dit ROC is in eind 2005 een digitale enquête afgenomen onder alle (dertienduizend) studenten. De respons is hoog, maar het proces van dataverzameling loopt nog. Omdat de uitkomsten vooral indicatief zijn (uitgewerkt vooral op een nominale en ordinale schaal) is er behoefte om aanvullend kwalitatief onderzoek uit te voeren. De (concept) werktitel luidt 'beeldonderzoek studenten ROC - een etnografisch onderzoek'. Bij etnografisch onderzoek is

het doel het beschrijven en interpreteren van gedrag en taal bij sociale en culturele groepen (Brewer, 2000). Eigenschappen van de leefwereld worden ontdekt door van binnenuit met het verschijnsel kennis te maken. De onderzoeker treedt in de leefwereld van die groepen. In dit geval zijn de - acht - onderzoekers allen studenten aan deze ROC. Zij zijn afkomstig vanuit verschillende studierichtingen, waaronder verpleegkunde, onderwijs, economie, marketing en communicatie en kunst, cultuur en media. Hun opleidingssituatie varieert bovendien in fase: van eerstejaars MBO tot en met vierdejaars studenten die met de afronding van de studie bezig zijn.

Het doel van het onderzoek is inzicht te krijgen hoe deze studenten gebruik van eigen digitale instrumenten, wat zij vastleggen en te hoe zij daaraan betekenis geven. De studenten maken een keuze uit één van de drie gebieden, waarin zij participeren:

- Leefwereld, gerelateerd aan hun woon- en privé-situatie.
- Wereld van arbeid, de plaats waar zij werken of stage lopen.
- Schoolwereld, de plaats waarin zij leren en een opleiding volgen.

Het gekozen domein heeft waarschijnlijk een bijzondere betekenis voor de student. De opdracht voor de studenten is om over het domein informatie te verzamelen en vast te leggen. Dat kan met behulp van digitale fotografie (denk aan telefoons met ingebouwde camera), interviews, ingesproken tekst en andere geluidsopnames, video etc. Uit de projectgelden stelt de schoolleiding voor elke deelnemende student een iPod ter beschikking, waarmee audio opgenomen en opgeslagen kan worden en video alleen opgeslagen kan worden.

Deze aanpak past bij de strategieën van etnografisch onderzoek zoals interviewen en participerende observatie. De onderzoeker kijkt, neemt waar, doet mee en praat met de ander. Het zijn in dit geval overwegend ter plekke gekozen fenomenen, waarbij de belangstelling van de student sturend is welke gegevens verzameld worden.

Nadat de dataverzameling is afgerond wordt het materiaal digitaal met behulp van een iBook omgewerkt tot een digital story. Hiervoor worden de studenten geïnstrueerd en ondersteund door het lectoraat. Vervolgens worden de resultaten geëvalueerd. Centraal staan de vragen:

- Welke informatie is vastgelegd, waarom is die keuze gemaakt en wat is de betekenis ervan voor de student-onderzoeker?
- Hoe is de dataverzameling aangepakt, hoe werd gewerkt met de digitale hulpmiddelen: (mobiele telefoon, iPod, iBook)? Het is de bedoeling dat de evaluaties aanbevelingen opleveren voor de leeromgeving van het ROC.

Tot slot worden de digital stories en de reflectie daarop gepresenteerd in Veldhoven op 12 en 13 april op de tweejaarlijkse ROC-conferentie over Onderwijsvernieuwing en ICT. De achtergrond van het onderzoek wordt gevormd door het uitgangspunt dat jongeren de kans moeten krijgen om zichzelf uit te spreken, te spreken vanuit de wereld waar hun ervaringen en dagelijks leven vorm krijgen. Leren in de postmoderne tijd speelt zich allang niet meer alleen af in de traditioneel daarvoor bestemde plekken (Dobson, 2002; Giroux, 1997). Leren 'organiseert' zich in toenemende mate rond andere locaties en met andere middelen: computers en Internet, televisie, films en muziek met behulp van chatten, mobiele telefoons en sms. Dit gegeven sluit aan bij de elektronische en image-based geletterdheid van de jeugd. In de gekozen onderzoeksopzet wordt hierop ingespeeld.

De inzet van mediacultuur als bron voor multimediale pedagogiek is tweevoudig. Enerzijds moeten opvoeders de studenten niet alleen kennis en vaardigheden bijbrengen om media kritisch te 'lezen', maar ook anderzijds de weg wijzen naar vaardigheden om media actief en kritisch te hanteren, zoals het zelfstandig produceren van radioreportages, televisieprogramma's, kranten, film of andere kunstzinnige bijdrage. Studenten leren op die manier gebruik te maken van alle aspecten van de multimedia: vaardigheden, techniek, ethiek en management. Het heeft daarbij geen zin om in een collegezaal te zitten of aan een project te werken, als de kennis vooral blijft hangen in platte eendimensionale informatie en niet geïntegreerd wordt in het persoonlijk reservoir van ervaringen (Dobson, 2002).

Het is de pedagogische uitdaging om jongeren te leren de media kritisch te gebruiken als manier van zelfexpressie en sociaal activisme. De kennis en vaardigheden die zij ontwikkelen dragen bij aan hun participatie in de maatschappij. Daarmee vormt multimediale pedagogiek een onderdeel van de kritische pedagogiek. Freire (1970) stelt dat onderwijs nooit neutraal is. Onderwijs is bovenal transformerend en leidt tot een hogere vorm van - sociale - bewustwording. Elk stap in het leerproces is een bijdrage aan die verandering. En in dat opzicht kan het gebruik van elektronische media een krachtig pedagogisch aandeel vormen om het beeld van de jonge generatie te herzien.